

Eindtermen KSE-2

Tweede wereldoorlog

Kandidaten kunnen enige informatie geven over de Tweede Wereldoorlog en de vervolging van Joden en andere groepen beschrijven.

Kandidaten:

- kunnen aangeven wanneer de WOII (in Nederland en elders) plaatsvond;
- kunnen aangeven dat Nazi-Duitsland de agressor was;
- kunnen Hitler noemen als leider van Duitsland;
- kunnen groepen noemen die vervolgd werden: Joden, Zigeuners, Communisten, homoseksuelen, gehandicapten;
- kunnen als belangrijkste vernietigingsmethode noemen: deportatie naar concentratiekampen en vermoorden in gaskamers;
- kunnen verschillende reacties van de Nederlanders noemen op de Duitse bezetting: verzet, samenwerking met de bezetters en 'neutraal' blijven;
- kunnen vormen van verzet noemen: onderduiken, helpen van onderduikers, Februaristaking, sabotage, vervalsen van voedselbonnen en identiteitspapieren, illegale kranten en radio;
- kunnen het verhaal van Anne Frank in hoofdlijnen vertellen;
- kunnen de herdenkingsdagen 4 mei en 5 mei noemen als Dodenherdenking en Bevrijdingsdag;
- kunnen aangeven op welke manieren 4 en 5 mei (in hun woonplaats) herdacht, respectievelijk gevierd worden.

Historische gebeurtenissen

Kandidaten zijn in staat te reflecteren over historische gebeurtenissen, verschijnselen, ontwikkelingen en personen.

Deelnemers kunnen ordening aanbrengen in bepaalde historische gebeurtenissen, verschijnselen, ontwikkelingen en personen.*

Kandidaten:

- kunnen een ordening aangeven van historische perioden zoals: prehistorie, oudheid, Middeleeuwen, vroegmoderne tijd, moderne tijd;
- kunnen een ordening aangeven in maatschappijtypen zoals pré-agrarisch, agrarisch, agrarisch-stedelijk, industrieel;
- kunnen verschijnselen uit verschillende perioden en samenlevingen met elkaar vergelijken.

Productie

Verscheidende vormen van productie in ruime en enge zin beschrijven in primaire samenlevingsverbanden, in bedrijven, instellingen en bij de overheid. In dat verband kunnen zij:

- onderscheid maken tussen betaald en onbetaald werk;
- deze vormen van productie met voorbeelden in verband brengen met de factoren arbeid in ruime zin, kapitaal, natuur.

Verdeling van welvaart

De leerling leert over de verdeling van welvaart en armoede over de wereld, hij leert de betekenis daarvan te zien voor de bevolking en het milieu, en relaties te leggen met het (eigen) leven in Nederland.

- kunnen aangeven/herkennen hoe welvaart en armoede over de wereld verdeeld zijn
- kunnen aangeven/herkennen welke invloeden de ongelijke verdeling van de welvaart over de wereld heeft op de bevolking, het milieu
- kunnen aangeven/herkennen hoe relatief welvarend Nederland is.

Christendom en Islam

De leerling leert actuele spanningen en conflicten in de wereld te plaatsen tegen hun achtergrond, en leert daarbij de grote onderlinge afhankelijkheid in de wereld, het belang van mensenrechten en de betekenis van internationale samenwerking te zien.

De kandidaat kan het verloop van contacten tussen Christendom en Islam benoemen en met voorbeelden ondersteunen

Internationale samenwerking

De kandidaten kunnen aantonen dat internationale samenwerking plaatsvindt en noodzakelijk is, dat er afspraken zijn over het naleven van mensenrechten en welke internationale organisaties deze controleren en handhaven.

Nederlandse democratie

De leerling leert op hoofdlijnen hoe het Nederlandse politieke bestel als democratie functioneert en leert zien hoe mensen op verschillende manieren bij politieke processen betrokken kunnen zijn.

Tijdvakken

De leerling leert een kader van tien tijdvakken te gebruiken om gebeurtenissen, ontwikkelingen en personen in hun tijd te plaatsen.

Tweede wereldoorlog

De leerling kan oorzaken en aanleidingen van de Tweede Wereldoorlog benoemen.

De leerling kan het verloop van de Tweede Wereldoorlog benoemen en de impact op de samenleving op hoofdlijnen schetsen

Romeinse tijd

De kandidaat heeft kennis van de invloed van de Romeinse cultuur op de hedendaagse westerse wereld en kan dit met voorbeelden ondersteunen.

Industrialisatie en economische groei

- Het ontstaan van een industriële samenleving in Nederland beschrijven en daarbij ingaan op de rol van ontwikkelingen in technologie, in ondernemerschap en in het gebruik van kapitaal.
- Herkennen/beschrijven hoe het proces van industrialisatie in Nederland in de tweede helft van de 19e eeuw leidde tot veranderingen in arbeidsomstandigheden en arbeidsverhoudingen.
- De rol van vakbonden en van politieke organisaties bij het streven naar verbetering van arbeidsomstandigheden herkennen/beschrijven en daarbij ingaan op de Kinderwet van Van Houten en de Arbeidswet van 1919.
- Herkennen/beschrijven hoe verdere industrialisatie en economische groei na de Tweede Wereldoorlog leidden tot schaalvergroting in het bedrijfsleven, tot verstedelijking en tot vergroting van welvaart en consumptie.
- Herkennen/beschrijven hoe de economische groei na de Tweede Wereldoorlog en het onderwijsbeleid van de jaren '60 bijdroegen tot grotere sociale mobiliteit in het laatste kwart van de 20e eeuw.
- Het aandeel van landbouw, industrie en diensten in de Nederlandse economie bij het begin van de industrialisatie in de tweede helft van de 19e eeuw en in de huidige tijd vergelijken.
- Sociale gelaagdheid bij het begin van de industrialisatie vergelijken met sociale gelaagdheid aan het einde van de 20e eeuw en daarbij ingaan op de te onderscheiden lagen en beroepen.
- De invloed herkennen/beschrijven van factoren als opleiding, beroep, afkomst, sekse en etniciteit op sociale mobiliteit in Nederland aan het begin van de industrialisatie en in het laatste kwart van de 20e eeuw en over de veranderende invloed een eigen standpunt weergeven en toelichten.

Opbouw van de verzorgingsstaat en volksgezondheid

- Enkele groepen noemen die in de laatste decennia van de 19e eeuw in Nederland niet zelfstandig in hun primaire levensbehoeften konden voorzien en herkennen/beschrijven op welke wijzen en in welke mate particuliere en kerkelijke organisaties en de overheid aan leniging van armoede bijdroegen.
- Herkennen/beschrijven hoe industrialisatie en verstedelijking in de laatste decennia van de 19e en in het begin van de 20e eeuw bijdroegen aan nieuwe opvattingen over armoede en aan veranderingen in de aanpak van de armenzorg.
- Visies herkennen van protestanten, katholieken, socialisten en liberalen aan het eind van de 19e eeuw op oorzaken van armoede en op de verantwoordelijkheid van individuen, particuliere organisaties en de overheid om armoede te voorkomen.
- Herkennen/beschrijven op welke regelingen van sociale zekerheid en vormen van armenzorg groepen die niet zelfstandig in hun primaire levensbehoeften konden voorzien, begin jaren '30 konden terugvallen.
- Herkennen/beschrijven dat de economische crisis van de jaren '30 leidde tot een massaal beroep op armen- en werklozenzorg en tot een aanpassingspolitiek met verlaging van uitkeringen en strenge individuele controle.
- Opvattingen van liberalen, confessionelen en socialisten over de aanpak van de sociale gevolgen van de crisis beschrijven.
- Herkennen/beschrijven hoe herinneringen aan en opvattingen over de gevolgen van de economische crisis alsmede de politiek van wederopbouw en de economische ontwikkeling na 1945 bijdroegen aan de opbouw van de verzorgingsstaat.
- Oorzaken van de herziening van de verzorgingsstaat vanaf de jaren '80 herkennen en over veranderingen in recht op en omvang van uitkeringen als gevolg hiervan een eigen

standpunt weergeven en toelichten.

- Beschrijven hoe leef- en woonomstandigheden in de 19e eeuw de volksgezondheid beïnvloedden.
- Voorbeelden geven van de invloed van wetenschap en techniek en van maatregelen van de overheid op de verbetering van de volksgezondheid in de 19e en het begin van de 20e eeuw.
- Veranderingen in de 20e eeuw in opvattingen over leven en dood en in verwachtingen van mensen ten aanzien van de mogelijkheden van de medische wetenschap beschrijven en over deze veranderingen een eigen standpunt weergeven en toelichten.

Politiek en Europa

- Veranderingen herkennen/beschrijven die in 1848 werden doorgevoerd in het kiesrecht, in enkele grondrechten en in de bevoegdheden van staatshoofd, regering en parlement en die veranderingen verklaren met verwijzing naar de opvattingen van de liberalen in Nederland en naar de internationale situatie.
- Politieke organisaties van liberalen, socialisten, confessionelen en feministen aan het eind van de 19e eeuw en enkele van hun voormannen/-vrouwen herkennen en herkennen/uitleggen wat deze hebben bijgedragen aan de democratisering van het politieke bestel in Nederland.
- Uitleggen waarom bepaalde groepen in de samenleving aan het eind van de 19e eeuw zich tot liberalisme, socialisme, christelijk politiek denken dan wel feminisme aangetrokken voelden.
- Beschrijven hoe de toenemende politieke en maatschappelijke participatie van burgerij, orthodox-protestanten, katholieken, arbeiders en vrouwen in de tweede helft van de 19e eeuw leidde tot bewustwording van eigen identiteit en tot (verdere) emancipatie van deze groepen.
- Gelijkheid van burgers voor de wet, onafhankelijke rechtspraak, gebondenheid van rechters en bestuurders aan de wet en bescherming van de burger tegen onrechtmatig handelen van de overheid herkennen als kenmerken van de Nederlandse rechtsstaat.
- Enkele grondrechten noemen, die in de loop van de 19e en 20e eeuw in de grondwet zijn opgenomen en daarbij onderscheid maken tussen klassieke en sociale grondrechten.
- Een eigen standpunt weergeven over de vraag of iedereen in Nederland een beroep moet kunnen doen op alle grondrechten en dit standpunt toelichten.
- Bevoegdheden van het Europese parlement, de Raad van Ministers en de Europese Commissie herkennen en deze vergelijken met bevoegdheden van de Tweede Kamer en de Nederlandse Regering.
- Politieke en economische motieven tot en voorbeelden van Europese samenwerking sinds 1945 herkennen, ook op lokaal of regionaal niveau, en enkele gevolgen daarvan voor burgers beschrijven.
- Voorbeelden herkennen van onderwerpen die Nederlanders in de discussie over de Europese integratie van belang achten voor de Nederlandse identiteit.
- Een eigen standpunt weergeven en toelichten over de vraag of, op welke terreinen en onder welke voorwaarden, het wenselijk is dat Nederland nationale bevoegdheden overdraagt aan de Europese Unie.

Koloniaal verleden en VOC

- Enkele voorbeelden geven en beschrijven van manieren waarop de VOC in Indonesië ter verkrijging en bescherming van monopolieposities gebruik maakte van diplomatie en geweld.
- Herkennen/beschrijven hoe het cultuurstelsel leidde tot gedwongen levering van gewassen voor de Europese markt en wat hierbij het streven en de rol was van de Nederlandse staat en van de inlandse vorsten.
- Herkennen/beschrijven hoe het cultuurstelsel leidde tot groei van de geldeconomie, tot

vergroting van de sociale tegenstellingen en tot veranderingen in de levensstandaard van de bevolking.

- Herkennen/beschrijven hoe de liberale economische politiek vanaf ongeveer 1870 leidde tot het opheffen van het cultuurstelsel, de ontwikkeling van particuliere ondernemingen in land- en mijnbouw en de toename van contractarbeid; hij/zij kan deze veranderingen verklaren vanuit de veranderde politieke verhoudingen in Nederland.
- Gevolgen herkennen/beschrijven van de territoriale uitbreiding en intensivering van de Nederlandse aanwezigheid in Indonesië vanaf ongeveer 1870;
  - toename van gewapende conflicten;
  - toenemende politieke afhankelijkheid
  - toenemende onderdrukking en verzet van inheemse bevolking.
- Herkennen/beschrijven hoe de ethische politiek, de verbetering van communicatiemogelijkheden, de voorbeeldfunctie van Japan en van het Indiase nationalisme en de Japanse bezetting bijdroegen tot de ontwikkeling van Indonesisch nationalisme.
- Beelden van Indonesische nationalistes over Nederlanders en van Nederlanders over nationalistes vanaf het begin van de 20e eeuw herkennen en deze in verband brengen met de eigen visie op de toekomst van Indonesië.
- Voor- en nadelen van de Nederlandse kolonisatie voor de ontwikkeling van Indonesië herkennen/beschrijven en daarover een eigen standpunt weergeven en toelichten.
- Verschillen in visie van de Nederlandse regering en van de Indonesische nationalistes op de toekomst van Indonesië tijdens en vlak na de Japanse bezetting herkennen.
- Hoofdlijnen van het conflict tussen de Republiek Indonesië en Nederland in de periode 1945-1949 beschrijven en daarbij ingaan op de Indonesische onafhankelijkheidsverklaring in 1945, het akkoord van Linggadjati, het Renville akkoord, de 'politieke acties' en de soevereiniteitsoverdracht in 1949.
- De bijdrage van de Verenigde Naties en van de Verenigde Staten aan de beëindiging van het conflict beschrijven.
- Beschrijven hoe het koloniaal verleden in Nederland soms nog doorwerkt en daarbij ingaan op de 'politieke acties' en op conflicten met Indonesië rond ontwikkelingshulp en mensenrechten.

Koude oorlog

- De internationale verhoudingen voor en aan het eind van de Tweede Wereldoorlog herkennen/beschrijven en daarbij ingaan op de positie van Duitsland, Groot-Brittannië, Frankrijk, de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten.
- Het ontstaan van de Koude Oorlog beschrijven en daarbij ingaan op de ideologische tegenstellingen en het streven naar invloedssferen in Europa.
- Het verloop van de Koude Oorlog aan de hand van ontwikkelingen in Duitsland herkennen/beschrijven en daarbij ingaan op de blokkade van Berlijn in 1948, de Duitse deling, de vlucht naar het Westen en de bouw van de Berlijnse Muur alsmede de 'Ost-politik'.
- Beelden van elkaar in het West- en het Oostblok in de jaren '50 en '60 herkennen, deze beschrijven en verklaren met verwijzing naar achterliggende politieke opvattingen.
- De functie van wederzijdse dreiging, ter voorkoming van gewapende conflicten ten tijde van de Koude Oorlog, beschrijven en daarbij ingaan op de wapenwedloop; hij/zij kan over voor- en nadelen van de wederzijdse dreiging een eigen standpunt weergeven en toelichten
- Herkennen/beschrijven hoe politieke en economische ontwikkelingen binnen de Sovjet Unie in de loop van de jaren '80 hebben bijgedragen aan het einde van de Koude Oorlog.
- De bijdrage van Duitsland aan politieke stabiliteit in Europa na de Duitse Eenwording herkennen/beschrijven en daarover een eigen standpunt weergeven en toelichten.

Invloed VS, cultureel-maatschappelijke veranderingen en verzuiling

- De invloed van de VS op Nederland in de naoorlogse geschiedenis beschrijven en daarbij ingaan op de bijdrage van de VS aan de economische wederopbouw, de positie van de VS in de NAVO en de verbreiding van Amerikaanse cultuur.
- Opvattingen van confessionelen, liberalen, socialisten en communisten in Nederland over de rol van de VS in de internationale politiek in de jaren '50 vergelijken met hun opvattingen ten tijde van de Vietnamoorlog.
- Beelden in Nederland van de VS in de jaren '50 en tijdens de Vietnamoorlog herkennen en relateren aan opvattingen van bovengenoemde politieke stromingen.
- Herkennen dat en beschrijven hoe technologische ontwikkelingen, toegenomen welvaart en commerciële belangen ertoe bijdroegen dat cultuuruitingen in de loop van de 20e eeuw meer werden afgestemd op een breed publiek.
- Het cultureel-maatschappelijk klimaat in Nederland in het eerste decennium na de Tweede Wereldoorlog beschrijven, daarbij ingaand op de politiek van soberheid en harmoniedenken, op de bestaande gezagsverhoudingen en op de positie van de kerk in de samenleving.
- Herkennen/beschrijven hoe vanaf de jaren '50 factoren zoals groeiende welvaart en sociale zekerheid, de komst van televisie, toegenomen geografische mobiliteit en verstedelijking bijdroegen tot ontkerkelijking.
- Kenmerken herkennen/beschrijven van jongerencultuur in de jaren '60 en daarbij ingaan op gedrag, uiterlijk en politiek-maatschappelijke opvattingen van jongeren.
- Herkennen/beschrijven hoe jongeren in de jaren '60 en '70 bijdroegen aan veranderingen in waarden en normen, gezags- en machtsverhoudingen en opvattingen over maatschappelijk-politieke vraagstukken.
- Het streven van vrouwen vanaf de jaren '60 naar verbetering van hun maatschappelijke positie herkennen/beschrijven en daarbij ingaan op opleidingskansen, gelijke beloning voor man en vrouw, doorbreking van traditionele rollenpatronen en afstemming van de arbeidsmarkt op wensen van vrouwen.
- Een eigen standpunt weergeven over de cultureel-maatschappelijke veranderingen vanaf de jaren '60 en over de gevolgen ervan voor individuen en voor de samenleving als geheel, en dit standpunt toelichten.
- Herkennen welke doelen de rooms-katholieke, de protestantse, de socialistische en de liberaal-neutrale zuil in de eerste decennia na de Tweede Wereldoorlog nastreefden en voor elk van de zuilen voorbeelden geven van verzuilde instellingen en organisaties.
- Beeldvorming van de verschillende zuilen over elkaar herkennen en verklaren.
- Voorbeelden geven van nog bestaande verzuilde instellingen en organisaties.
- Beschrijven hoe na de Tweede Wereldoorlog politieke samenwerking, ontkerkelijking en de komst van de televisie bijdroegen aan het proces van ontzuiling.